

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZIRLIYI
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTISAD UNIVERSITETI

Fakultə : «Əmtəəşünaslıq»

Ixtisas : İstehlak mallarının ekspertizası və marketinqi

B U R A X I L I Ş İ Ş İ

*Mövzu: Xammalın idman trikotaj mallarının keyfiyyətinə
təsiri və ekspertizası*

Işin rəhbəri: b/m X.İ.Əsgərova

Tələbə: Yaqublu Adil Nurəddin

Bölmə: azərbaycan

Qrup:312

«Təsdiq edirəm»

Kafedra müdiri : _____ prof.Ə.P.HƏSƏNOV

B A K I 2015

MÜNDƏRICAT

GİRİŞ	3
1. Idman mallarının istehsalının vəziyyəti	5
2. Idman mallarının keyfiyyətinə verilən əsas tələblərin ekspertizası	7
3. Xammalın idman mallarının əsas keyfiyyət göstəricilərinə təsirinin ekspertizası	11
4. Idman mallarının təsnifatı və çədişinin ekspertizası	16
5. İstehlak bazarına daxil olan idman mallarının keyfiyyətinin ekspertizası	27
6. Idman mallarının markalanması, qablaşdırılması, saxlanması və daşınmasının keyfiyyətə təsirinin ekspertizası	33
7. Sınaq nəticələrinin riyazi-statistik üsulla hesablanması	43
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	45
ƏDƏBİYYAT	48

GİRİŞ

Müstəqil Azərbaycan Respublikasında milli idmanın inkişafına ciddi fikir verilir. Heç də təsadüfi deyildir ki, Azərbaycan idmançıları olimpiya yarışlarında layiqli yerlər tuturlar. Buna görə də buraxılış işinin yazılması həm nəzəri və həm də təcrübi cəhətdən böyük maraq doğurmaqla yanaşı müasir və aktual sayıla bilər.

Idman mallarının çeşidi çox genişdir. Belə geniş çeşidə malik olan idman malları təyinatına görə bir-birindən fərqlənir. Məhz buna görə də ayrı-ayrı idman mallarına verilən tələblər müxtəlifdir.

Idmanın kütləvi xarakter daşması ilə əlaqədar olaraq idmanla məşğul olmaq üçün təyin olunmuş məmulatların keyfiyyətinin yüksəldilməsi və çeşidinin yaxşılaşdırılması üçün onların texniki göstəriciləri daha böyük əhəmiyyətə malikdir.

İldən-ilə xaricdən daxil olan yüksək estetik xassələri ilə fərqlənən idman mallarının miqdarı çoxalır və çeşidi genişlənir. Ancaq çox vaxt bu məmulatlar idman ustaları üçün təyin olunur və məhdud miqdarda buraxılır. Hələ indi də ticarətə xarici firmalardan estetik tələblərə tam cavab verməyən, pis tərtibatlı və istehsal nöqsanlarına malik olan idman malları daxil olur. Bu isə nəzarətin kifayət qədər təşkil olunmamasının nəticəsidir.

Son zamanlar ticarət təşkilatları əhalinin tələbini ödəməyən idman mallarının istehsalının daha da genişləndirilməsinə təsir göstərir.

Buraxılış işinin mövzusunı müasir tələblərə uyğun bir surətdə yerinə yetirmək üçün aşağıdakı vəzifələr yerinə yetirilmişdir:

1. Idman mallarının istehsalının vəziyyətinin öyrənilməsi.
2. Xammalın idman mallarının keyfiyyətinə təsirinin ekspertizası.
3. Idman mallarının keyfiyyətinə verilən tələblərin ekspertizası.
4. Idman mallarının çeşid və keyfiyyət ekspertizası.

Buraxılış işinin yazılmasında yerli və xarici ədəbiyyat mənbələrindən, respublikanın daxili bazarına daxil olan materialların təhlilindən, standart və s. materiallardan istifadə olunmuşdur.

1. IDMAN MALLARI İSTEHSALININ VƏZİYYƏTİ

Müstəqil inkişaf yoluna qədəm qoymuş respublikamızda bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq, idman malları istehsalı azalmış, bu mallar, əsasən xarici ölkələrdən daxil olur.

Idman malları pərakəndə ticarətinin inkişaf etdirilməsinin ən yaxşı, ən mühüm şərti onun faydalılığının artırılması, mal dövriyyəsinin yüksəldilməsi və ictimai əmək sərfinin müntəzəm surətdə aşağı salmaqdan, əhaliyə ticarətin xidmətini yaxşılaşdırmaqdan ibarətdir. Idman malları mağazalarında və müəssisələrində geniş mal çeşidi formalaşdırılır. Mal ehtiyatlarının saxlanması və alıcılara yüksək keyfiyyətli xidmət göstərilməsi üçün əlverişli şərait yaradılır.

Bazar iqtisadiyyatı zamanı ticarət sahələrində olduğu kimi, idman malları ticarətinin də xeyli genişləndirilməsi xarakterikdir. Əvvəlki illərdən fərqli olaraq bu ticarət şəbəkəsinin artması ilə əlaqədar onun tərkibinin də keyfiyyəti yaxşılaşmış və milli mütəxəssislərin səviyyəsi yüksəlmişdir.

Ümumiyyətlə götürdükdə, idman malları idman geyimlərinə idman ləvazimatına bölünür. Bu qrup malların istehsalında müxtəlif növ materiallardan istifadə olunur. Onların keyfiyyət göstəriciləri müxtəlif növ amillərdən, məsələn, xam materiallardan, konstruksiyasından, hazırlanma texnologiyasından asılıdır. Hər bir idman malının öz hazırlanma texnologiyası vardır. Ümumiyyətlə götürdükdə hər bir idman malı müvafiq texniki göstəricilər əsasında hazırlanmalıdır və idmanın diqqətli surətdə yerinə yetirilməsinə şərait yaratmalıdır.

Elə buna görə də idman hərəkətlərinin yerinə yetirilməsində idman ləvazimatlarının keyfiyyətinin həlledici təsiri vardır.

Ümumiyyətlə, idman dəqiqliyi sevir. Odur ki, hər bir idman malı, inventarı hazırlanarkən yüksək keyfiyyətli olmalı, texniki göstəriciləri standartın tələblərinə cavab verməlidir. Odur ki, belə alət və inventarlarla yerinə yetirilən hər bir idman hərəkəti, hər bir idmançının yerinə yetirdiyi idman rekordunun, nailiyyətinin qazanılmasına imkan yaratmalıdır. Bu məqsədlə ölkəmizin idman alətləri, avadanlıqları, idman malları hazırlayan müəssisələr bu işə diqqətlə yanaşmalıdırlar.

Hal-hazırda bu və ya digər idman mallarının çeşidində, konstruksiyasında, keyfiyyətində edilən yeniliklərlə ölkəmizdə fəaliyyət göstərən elmi-tədqiqat institutları, konstruktor büroları məşğul olurlar. Burada əldə edilən nailiyyətlər və yeniliklər istehsala tətbiq olunur və lazımi standart tələblərinə uyğun olaraq mal istehsal olunur.

2. IDMAN MALLARININ KEYFIYYƏTİNƏ VERİLƏN ƏSAS TƏLƏBLƏRİN EKSPERTİZASI

Idman mallarının keyfiyyətinə verilən tələbləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. Estetik tələblər.
2. Erqonomik tələblər.
3. Texniki tələblər.
4. Gigiyenik tələblər.

İndi həmin tələblərlə qısa tanış olaq.

Bütün mal qruplarında olduğu kimi, idman mallarında da hər çeşid standartlara və texniki sənədlərə uyğun olmalıdır. Idman mallarında I sort məmulatlar standart və texniki şərtlərin bütün tələblərinə uyğun olmalıdır.

I sort məmulatlarda istehsal xarakterinə və keyfiyyətinə təsir edən heç bir nöqsan olmamalıdır. II və III sort məmulatlarda ancaq bəzi kənarlaşmalara yol verilən bəzi kənarlaşmalara yol verilir.

Ağacdən olan məmulatlarda onların möhkəmliyini aşağı salan və görkəmini dəyişən heç bir nöqsan olmamalıdır.

Idman mallarının detallarının bərkidilməsi kifayət qədər bərk olmalıdır. Onların möhkəmliyi bərpa edilməli, detallarının kəsilməsi, yonulması kifayət qədər düz olmalıdır. Idman mallarının boyanması, bəzədilməsi, əsasən keyfiyyətinə

əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərdiyi üçün boyanma eyni bərabərlikdə olmalı, məmulatın üzərində ləkələrə yol verilməməlidir.

Metallardan hazırlanmış idman mallarında emal nöqsanları, çəplik, yarıq, yanıq və s. olmamalıdır. Poladdan olan məmulatlarda material, xammal nöqsanları olmamalı, termiki emaldan keçən məmulatlarda möhkəmlik bərpa edilməlidir.

Bəzi idman malları göndən, parçadan, rezindən hazırlanır. Odur ki, göndən olan məmulatlar müvafiq standartlara, texniki şərtlərin tələblərinə uyğun olmalı, rezindən hazırlanmış idman mallarında qabarcıqlar kükürdün üzə çıxması, çatlar, cızılma hallarına qətiyyət yol verilməməlidir.

Idman mallarında kifayət qədər təhlükəsizlik bərpa edilməli, iti uclar olmamalı, gigiyena qaydalarına ciddi əməl olunmalıdır.

Idman mallarının keyfiyyətinə verilən əsas tələblərdən biri estetik tələblərdir. Mallarda səmərəlilik, zəriflik, koloristik tərtibat kimi keyfiyyət aksent göstəriciləri getdikcə böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Idman mallarının formaya salınmasında, konstruksiyasında, bədii tərtibatında, markalanmasında və qablaşdırılmasında estetik göstəricilərə ciddi əməl olunması ilə xüsusi təşkilatlar məşğul olur. Onların avanqardı kimi bui şlə elmi-tədqiqat institutları məşğul olur. Bu institutun mütəxəssisləri sistemativ olaraq malların keyfiyyətini ekspertizadan keçirirlər.

Idman mallarının bilavasitə proyektləşdirilməsi, onların bədii tərtibatı və elmi-texniki sənədlərin emalı işini ümumittifaq proyekt texnoloji və eksperimental konstruktor institutu həyata keçirir. Orqanoleptik və yaxud ekspert metodları ilə

müəyyən edilən malların keyfiyyətinin estetika göstəricilərini ifadə etmək üçün, adətən ball qiymətləndirilməsindən istifadə edirlər.

Bədii konstruksiyadan danışarkən, qeyd etmək lazımdır ki, o, hələ də idman mallarının istehsalı prosesinə dərinə daxil olmamışdır.

Idman mallarının estetik xüsusiyyətləri onların texniki parametrlərindən asılı olmasına baxmayaraq, rəsam-konstruktorların idman mallarının yaranması və koloristik tərtibatı ilə keyfiyyətli mal istehsal olunmasında rolu böyükdür.

Təcrübə göstərir ki, son vaxtlar idman mallarının dərəcəsinə ancaq texniki estetikanın əsas tələbləri (istifadə olunmasının rahatlığı, formasının gözəlliyi və məqsədəuyğunluğu) yox, həm də rəng müxtəlifliyi də təsir göstərir. Bu zaman açıq, dolğun rəngli məmulatlar daha çox meydana gəlir.

Idman mallarının istismarı zamanı rahatlıq və təhlükəsizliyin təmin edilməsində rənglərin və işıq faktorlarının da vacib əhəmiyyəti vardır. Idman mallarından istifadə olunması prosesində rəngin insana psixoloji və fizioloji təsirinin öyrənilməsinin aktivləşdirilməsi bu malların çoxlu növlərinin konstruksiyalaşdırılmasında öz əksini tapmışdır. Lakin idman mallarının nəzarəti hələ kifayət qədər deyildir. Bu, onunla əlaqəlidir ki, məmulatların forması və gözəlliyini bir mütəxəssis-əmtəəşünas, çıxdaşedici müəyyən edə bilmir. Burada ekspertizanın qərarı da tələb olunur.

Texniki şərtlərin təsdiq olunmasında topdan satış və pərakəndə ticarət müəssisələrində işləyən mütəxəssislər də yaxından iştirak etməlidirlər. Bu zaman

əmtəəşünas şəxsən idman mallarının buraxılışı ilə məşğul olan müxtəlif müəssisələrin fəaliyyətinin koordinatoru rolunda çıxış edə bilər.

Hal-hazırda yüksək texniki və estetik göstəricilərə malik intizamlı sistem əşyaları ansamblı (məmulatların bütövlüyü, harmonikliyi) meydana çıxdığı üçün ayrı-ayrı halda məmulatların istehsalı öz əhəmiyyətini itirir.

3. XAMMALIN IDMAN MALLARININ ƏSAS KEYFIYYƏT GÖSTƏRICİLƏRİNƏ TƏSİRİNİN EKSPERTİZASI

Idman mallarının çeşidi çox genişdir. Belə geniş çeşidə malik olan idman malları təyinatına görə bir-birindən fərqlənir. Məhz buna görə də ayrı-ayrı idman mallarına verilən tələblər müxtəlifdir.

Idman mallarının keyfiyyət göstəricilərindən danışarkən, hər bir mal qrupu üçün xarakterik olan göstəricilərdən ayrılıqda danışmaq lazımdır. Onu da qeyd edək ki, bütün mal qruplarında olduğu kimi, idman mallarında keyfiyyət göstəricilərinin təyini metodları müvafiq standart və texniki şərtlərə əsasən aparılır.

İndi idman mallarının bəzi çeşidinin keyfiyyətinin təyini metodları ilə tanış olaq.

Gimnastika körpülərinin əsas keyfiyyət göstəriciləri onun müəyyən olunmuş ölçülərə uyğun olması, elastikliyi və möhkəmliyidir.

Gimnastika körpülərinin elastikliyi müəyyən yükün təsiri ilə yoxlanılır. Körpünün qabaq hissəsinə 300 mm məsafədə 300 kq yük yerləşdirirlər. Bu zaman körpünün qalxıb-enmə hündürlüyü 97 ± 5 mm intervalında olmalıdır.

Gimnastika trampolinlərində əsas keyfiyyət göstəricisi kimi onun deformasiyası qəbul edilmişdir. Trampində də keyfiyyət göstəricisi yuxarıdakı qayda ilə yoxlanılır.

Hokkey şaybaları üçün əsas keyfiyyət göstəricisi olaraq şaybanın şaxtaya davamlılığı qəbul edilmişdir. Şaybaların şaxtaya davamlılığı dedikdə onun -35°C -dək temperatura davamlılığı nəzərdə tutulur.

Hokkey ağaclarının keyfiyyət göstəricisini təyin etmək məqsədilə ona 50 kq qüvvə ilə təsir edirlər. Metaldan olan hokkey ağacları korroziyaya qarşı davamlı olmalıdır. Bu məqsədlə onların üzəri keyfiyyətli örtüklə örtülməlidir.

Xizəklərin əsas hissələrindən biri onun bərkidici hissəsidir (ayaqqabı geyinən hissə). Xizəklərin bu hissəsi əksər hallarda təbii və sintetik gönlərdən hazırlanır. Bərkidici hissənin şaxtaya davamlılığı onun əsas keyfiyyət göstəricisi sayılır (-30°C -dək temperaturda dayaqda heç bir dəyişiklik olmamalıdır).

Gimnastika tirlərində əsas keyfiyyət göstəricisi onun möhkəmliyidir. Tirlərin möhkəmliyini təyin etmək üçün brusların mərkəz hissəsinə 135 kq qüvvə ilə təsir edirlər. Maksimum əyilmə 3 mm-dən çox olmamalıdır.

Gimnastika halqalarında da əsas keyfiyyət göstəriciləri onun davamlılığı və bərkliyi sayılır. Qıyıqla birlikdə gimnastika halqalarının trosu 300 kq qüvvəyə məruz qaldıqda qırılmamalıdır.

Tennis (stolüstü) topaları üçün əsas keyfiyyət göstəricisi onun qalxma hündürlüyü, dairəvi formada olması və möhkəmliyidir. Topu sement və yaxud kafel döşənmiş döşəməyə saldıqda (250 sm) yerdən qalxma hündürlüyü 135-147 sm olmalıdır. Tennis stollarında isə əsas keyfiyyət göstəricisi onun taxtlarının səthinin hamar olmasıdır.

Boks armudlarının keyfiyyət göstəricisi kimi rezin içliyin germetikliyi qəbul edilmişdir. Resin içliyə $0,5-1 \text{ kq/sm}^2$ təzyiqlə 1 saat təsir etdikdə onun həcmi sabit qalmalıdır.

Motosiklet və motovelosiped idmanı üçün olan qalpaqların keyfiyyət göstəricilərini təyin etmək üçün onları ağacın başına geydirib, onun ortasına metal şarla zərbə endirirlər. Zərbəyə qarşı davamlılıq, qalpaq üçün əsas keyfiyyət göstəricisi sayılır. Zərbə kəsildikdən sonra onun səthində qtlar əmələ gəlməməli, səthinin əyilməsi isə ən çoxu 5 mm olmalıdır.

Nizələrin əsas keyfiyyət göstəriciləri onların deformasiyası, davamlılığı, gövdəsinin əyriliyi sayılır. Nizələrdə deformasiyanı təyin etmək üçün onlara $40,5 \text{ kqs}$ qüvvə ilə təsir etdikdə nisbi deformasiya 20 mm olmalıdır. Əyriliyini yoxlamaq üçün nizənin üzərini 3 yerdən əyrilik ölçən cihazla ölçürlər, 3 yoxlamada nizənin heç bir əyriliyi olmamalıdır.

Xizəklər üçün əsas keyfiyyət göstəricisi xizəyin möhkəmliyi qəbul edilmişdir. Xizəklərdə möhkəmliyi yoxlamaq üçün idman-qaçış xizəklərinə 636 n, turistlər üçün olan xizəklərə 1078 n qüvvə ilə təsir edirlər. Xizəklər müvafiq qüvvələrə məruz qaldıqda əyilmə hüdudu 25-70 mm intervalında olmalıdır.

Toplar üçün əsas keyfiyyət göstəricisi, onların germetikliyi qəbul edilmişdir. Germetikliyi yoxlamaq üçün topları üfürüb hava ilə doldurmaq lazımdır. Bu məqsədlə nasoslardan istifadə edilir. Doldurulmuş top 1,5 saat saxlandıqdan sonra, klapan hissəsinə sabun köpüyü damızdırırlar. Topun klapanında heç bir hava

qabarcığının çıxması halları olmalıdır. Hava qabarcığı çıxarsa, top keyfiyyətsiz sayılır.

Topların içlikləri üçün germetikliyi yoxlamaq üçün 210 mm diametrdə üfürüb doldurmaq, sonra onu 1 saat saxlamaq lazımdır. İçliyin həcmi sabit qalmalıdır. Sferikliyi yoxlamaq üçün isə kran pərgardan istifadə edirlər. Voleybol toplarının germetikliyini yoxlamaq üçün onları $0,5 \text{ kqs/m}^2$ təzyiqlə doldururlar. Top 4 saat qıldıqda həcmində heç bir dəyişiklik olmamalıdır.

Badminton raketləri üçün əsas keyfiyyət göstəricisi torun davamlılığı qəbul edilmişdir. Raketlərdə keyfiyyət göstəricisini təyin etmək üçün onun tor hissəsinə 10-15 kqs yüklə təsir edirlər. Tor təsir zamanı qırılmamalıdır.

Ştanqlarda (ağırlıq qaldırnlr üçün) əsas keyfiyyət göstəriciləridşlrın müvafiq texniki göstəricilərə uyğunluğu,qolun əyilmə hüdudu, açarların sərbəst işləməsi və s. göstəricilər qəbul edilmişdir.

Balıq ovu idmanında çox istifadə edilən vəsaitlərdən biri qarmaqdır. Qarmaqların əsas keyfiyyət göstəricisi onun möhkəmliyi sayılır. Qarmaqların möhkəmliyini yoxlamaq üçün onların ölçülərindən asılı olaraq yük asırlar. Qarmaq yükə davam gətirməlidir.

Tilovların əsas keyfiyyət göstəriciləri qarmaqlarda olduğu kimi möhkəmlik qəbul edilmişdir. Tilovların möhkəmliyini yoxlamaq məqsədilə tilovları 45^0 -li bucaq altında yerləşdirib ondan yük asırlar. Deformasiyaya uğrayan tilov əvvəlki vəziyyətinə qayıtmamalıdır.

Velosipedlərin, motosikletlərin, mopedlərin keyfiyyət göstəriciləri olduqca müxtəlifdir. Bu mal qruplarında əsas keyfiyyət göstəriciləri onların müvafiq standart və texniki şərtlərə uyğun olmasıdır.

Hər bir idman malı parametrlərə, istismar müddətinə, rahatlığına, rənginə, xarici görünüşünə və s. göstəricilərə görə keyfiyyəti təyin edilərkən müvafiq texniki şərtlər əldə əsas tutulur.

Idman malları olduqca geniş çeşiddə mal bölməsidir. Bütün idman mallarının çeşidi və onların keyfiyyət göstəriciləri haqqında danışmaq qeyri-mümkündür.

4. IDMAN MALLARININ TƏSNİFATI VƏ ÇEŞİDİNİN EKSPERTİZASI

İdman malları istehsalı bunların hazırlanmasına sərf edilən xammal üzrə qruplaşdırılır. Bu baxımdan idman malları ağacdən, metaldən, gön və gönəvəzedicilərdən, rezindən, plastik kütlədən və s. hazırlanan mallara və ləvazimatlara bölünür. Lakin ticarət təcrübəsində idman mallarının idmanın növünə görə qruplaşdırılması daha məqsədəuyğundur. Bu əlamətə görə idman mallarını aşağıdakı kimi qruplaşdırırlar.

Gimnastika ləvazimatları. Gimnastika ən qədim tarixə malik, xalq tərəfindən sevilən və geniş yayılmış idman növlərindən biridir. Bu idman növü insanın sağlamlığını möhkəmləndirir, cəldlik və çevikliyi artırır, hərəkətini nizamladır, fiziki gücünü artırır. Gimnastika üzrə məşğuliyyət xüsusi idman alətlərinin və yaxud xüsusi köməkçi ləvazimatların iştirakı ilə yerinə yetirilə bilər. Bu qrup idman ləvazimatları öz daxilində bir neçə yarım qruplara, yəni sərbəst hərəkət və bədii gimnastikanı yerinə yetirmək üçün, tarazlıq vəziyyəti üzrə tapşırıqları yerinə yetirmək üçün, sürünmək, tullanmaq və digər idman tapşırıqlarını yerinə yetirmək üçün olan ləvazimatlara ayrılır.

Metaldən hazırlanmış gimnastika tipləri 4 ədəd dayaq üzərində bərkidilir. Bunların yerdən hündürlüyünü artırıb-azaltmaq üçün hərəkət edə bilən mexanizm vardır. Gimnastika tipləri hündür, orta və alçaq konstruksiyalarında istehsal olunur

ki, hündür olanları kişilər, orta hündürlükdə olanları qadınlar və alçaq olanları isə uşaqlar üçün nəzərdə tutulur.

Poladdan olan gimnastika turnikləri bir ədəd borudan və yan dayanacaqlardan ibarətdir. Bunların döşəmədən hansı hündürlükdə yerləşməsini nizamlamaq mümkündür.

İki ədəd ağac tirlərdən ibarət gimnastika nərdivanlarının aralarında qısa ölçülü reykarlar bərkidilmişdir. Bunun metal borudan düzəldilənləri də vardır ki, bunlar da döşəməyə 4 ədəd dartıcı mexanizm vasitəsilə bərkidilə bilər.

Əsasən tavana bərkidilən gimnastika halqaları havada bəzi idman tapşırıqlarını yerinə yetirmək üçün nəzərdə tutulur. Burada 2 ədəd lazımı yoğunluğa malik kəndirin ucuna poladdan hazırlanmış halqalar bərkidilir.

Gimnastika atları 4 ayaq üstündə bərkidilmişdir. Gövdənin üstündə bir neçə dəstəklər yerləşdirilir, bu və ya digər idman tapşırıqlarını yerinə yetirərkən bu dəstəklərdən istifadə edilir. Ağac gövdənin üzərini keçə ilə örtüb üstündən əvvəlcə paralon təbəqəsi, sonra isə ya təbii gön və yaxud da süni gön materiallarından üzlük qatı çəkilir.

Bunlardan başqa gimnastika ləvazimatları sırasına brevnolar, gimnastika döşəkləri, gimnastika ağacları, bədii gimnastika topları, hoppanmaq üçün rezin şnurlar, trampolinlər, akrobatika ayaq atlıqları və s. daxildir.

Yüngül atletika ləvazimatları. Yüngül atletika ləvazimatlarına diskilər, qranatlar, çəkiclər, yadrolar, qaçış baryerləri, estafet əl ağacları, tullanmaq və s. üçün olan ləvazimatlar aid edilir.

Disklər – ağac, alüminium və rezindən hazırlanır. Disklər kişilər, qadınlar, yeniyetmələr, oğlanlar və qızlar üçün nəzərdə tutulur.

Qranatlar – ağacdan hazırlanıb üzünə nazik metal təbəqəsindən örtük çəkilir. Eyni zamanda qranatlar alüminium ərintisindən də hazırlana bilər.

Çəkiclər – metal gövdədən ibarət olmaqla şar formasında metal ərintisindən tökmə üsulu ilə hazırlanır. Onun bir tərəfinə şarlı hərəkətə malik məfillər dəstək bərkidilir ki, bunun köməyi ilə çəkici istənilən məsafələrə atmaq mümkündür.

Yadrolar – çuqundan, poladdan və bəzən də mis ərintisindən tökmə üsulu ilə hazırlanır.

Baryerlər və yaxud səddlər ağac və metaldan hazırlanıb qaçış üçün nəzərdə tutulur. Səddlər 5 nömrələrdə və müxtəlif hündürlüyə malik ölçülərdə hazırlanır.

Estafet ağacları ağacdan hazırlanmaqla silindrik formaya malikdir.

Boks, güləş və ağır atletika ləvazimatları. Bu qrup idman mallarının çeşidinə boks əlcəkləri, boks torbaları, boks topları, güləş döşəkləri, müqəvvalar və içi doldurulmuş torbalar, mühafizəedici güləş kəmərləri, ştanqlar və s. aid edilir.

Boks əlcəkləri 2 növlərdə, yəni döyüş və məşq üçün nəzərdə tutulur. Döyüş üçün nəzərdə tutulan əlcəklərə yumşaq gön materiallarından olan pambıq parçadan astar tikilir. Çeşidindən asılı olaraq boks əlcəkləri 1, 2, 3, 4 və 5 növmərələrdə hazırlanır.

Məşq əlcəkləri, əsasən məşq zamanı istifadə edilir. Bu da təbii göndən və yaxud gön astarlı brezent materialından tikilir. Belə əlcəklərin ovuc tərəfi at tükü ilə doldurulduğundan bir qədər yumşaq olur.

Boks torbaları və armudlar bilavasitə məşq üçün nəzərdə tutulur. Bunların üz materialı kimi brezentdən istifadə edilir, daxili hissələri dəniz qummu ilə doldurularaq orta təbəqəsi at tükündən hazırlanır.

Güləş döşəklərindən, əsasən məşq və yarış ərəfəsində istifadə edilir. Bunun üzünü parusindən, içərisi yumşaq lifli materiallardan ibarətdir.

Müqəvva və torbalar güləş priyomlarını dəqiqləşdirmək və öyrənmək üçün hazırlanır. Bunların üz materialı brezentdən, içi isə pambıqdan və digər lifli materiallardan hazırlanır.

Ağır atletikada istifadə edilən əsas ləvazimatlardan biri ştanqlardır. Ştanqlar, əsasən hər iki ucuna müxtəlif ölçülərdə və çəkilərdə çuqundan hazırlanmış disklər geydirilmiş metal qoldan ibarətdir. Buraya, eyni zamanda mühafizəedici kəmərlər də aiddir ki, ağırlıq qaldırarkən insanın qarın nahiyəsindən bəzi xəstəliklərin baş verməsinin qarşısı alınmış olsun. Bunların kiçik formalı diskləri çuqundan, lakin iri disklər isə poladdan hazırlanır.

Ağır atletika ləvazimatlarına qantellər və çəki daşları da aiddir. Qantellər fərdi idman tapşırıqlarını yerinə yetirmək üçün nəzərdə tutulur. Bunlar 2 ədəd kürədən ibarət olub dəstək vasitəsilə bir-birilə birləşdirilmişdir. Qantellər 16 nömrədə istehsal olunmaqla çəkiləri 0,5-16 kq-a qədər çatır. Bunların bəziləri bütöv çuqundan tötüləklə çəkisi 30 və 35 kq-dır. Qantellərin paslanmasının qarşısını almaq üçün onların üz qatını ya laklayırlar, ya da yağlı boyaqla örtürlər.

Qılıncoynatma ləvazimatlarına rapiralar, şpaqalar, qılınclar və mühafizəedici ləvazimatlar aiddir.

Rapira – poladdan hazırlanmış yüngül, iti uclu, yilən qılınc növüdür. Düzbucaqlı paz formalı görünüşə malikdir. Yarış ərəfəsində zərbənin daha dəqiq olması üçün idmançının geyindiği mühafizəedici ləvazimat elektrik cərəyanı ilə əlaqələndirilir. Zərbə ərəfəsində geyimlə qısa qapanma yaranarkən, lampa yanmaqla signal verir.

Espendron, nəinki batmaq imkanına malikdir, eyni zamanda onun kəsmək və doğramaq qabiliyyəti də vardır. Espendron qılınc növü ilə yarış keçirmək çox mürəkkəb priyomlar, kəsici, doğrayıcı zərbələr endirməyi tələb edir. Bu idman növü yalnız kişilərə məxsusdur. Bunun rapiradan fərqi odur ki, tiyəsi dördbucaqlı yox, düzünədir, bəzən də üçkünclü en kəsiyinə oxşayır.

Şpaqanın batırıcı iti ucu var. Tiyəsi rapiradan fərqli olaraq nisbətən sanballıdır. Tiyəsi üçbucaqlı küncə malik olmaqla hər bir üzündə bir neçə novlar açılır. Bu hal onun çəkisini bir qədər azaltmağa imkan verir, lakin möhkəmliyinə xələl yetirmir.

Qılıncoynatma yarışı ərəfəsində mühafizəedici ləvazimatlar kimi maskalardan, əlcəklərdən, kişi və qadın kostyumlarından istifadə edilir.

Idman oyunları ləvazimatları. Bu qrup idman oyunlarına futbol, voleybol, basketbol, şahmat, hokkey, əl topu, reqbi, su polosu, tennis, badminton və s. oyunlar aiddir.

Bu qrup idman ləvazimatları içərisində ən çox istifadə edilənləri toplardır. Toplar rezin kameradan və çexoldan, yəni göndən hazırlanmış üzlükdən ibarətdir. Kamera və çexollar həm ayrıca və həm də bir yerdə məmulat kimi ticarətə daxil

oqlur. Topların çexolu üçün gönün çeprek hissəsindən istifadə edilir. Bu toplar içərisində ən yüksək keyfiyyət tələbləri futbol və su polosu oyunu üçün nəzərdə tutulan toplar üçün müəyyənləşdirilir. Futbol toplarının çexolu yalovkadan, cavan dana dərisindən xrom aşılınması ilə alınmış gönlərdən və yuft gönləridən biçilir. Digər idman təyinatlı topların hazırlanmasında şevretdən, donuz gönündən, südəmə buzov dərisindən xrom aşılınması üsulu ilə alınmış gönlərdən və s. istifadə edilə bilər.

Bu qrup idman ləvazimatlarına voleybol və basketbol torları da aiddir. Voleybol torlarının uzunluğu 1000 sm və eni 330 sm, basketbol torlarının diametri 45 sm, uzunluğu isə 75 sm-ə bərabərdir.

Tennis, badminton və stolüstü tennis oyunu üçün nəzərdə tutulan ləvazimatlara misal olaraq raketləri, xırda topları, torları, çexolları bərkitmə avadanlıqlarını göstərmək olar.

Badminton oyunu üçün nəzərdə tutulan toplar probkadan, plastik kütlədən və rezindən, tennis üçün olanlar isə rezindən və üzü ağ rəngli flanel parçasından olur. Stolüstü tennis oyunu üçün nəzərdə tutulan toplar ağ rəngli sellüloiddən hazırlanır.

Hokkey oyunu üçün ləvazimatlar 3 yarımqrupa, yəni şaybalı hokkey, otüstü hokkey oyunu və buz üzərində hokkey oyunu üçün olan ləvazimatlara bölünür. Bunların tərkibinə hokkey ağacları, toplar və şaybalar daxildir.

Şahmat və dama oyunu ləvazimatlarna şahmat dəstləri, şahmat və dama oyunu üçün stollar, şahmat saatları aiddir. Şahmat və dama oyunu üçün fiqurlar və

şəşkilər ağac və plastik kütlədən hazırlanır, ağ və qara rənglərdə dəst halında karton qutularda qablaşdırılmış formada ticarətə daxil olur. Bunların hədiyyə formaları da istehsal edilir. Fiqurların ölçüsünə və çəkisinə görə müxtəlif nömrələrdə buraxılır.

Konkidən sürüşmək üçün ləvazimatlar. Bunlara konkilər və onların əlavə hissələri aiddir. Hər bir növ konki öz növbəsində bir neçə hissələrdən ibrətdir. Bunun əsas hissəsi sürüşkən hissədir ki, bu da metal təbəqəsindən hazırlanır.

Hokkey konkilər 2 növdə, yəni şaybalı hokkey və topla hokkey oyunu üçün istehsal olunur.

Qaçış konkiləri konstruksiyasına görə şaybalı hokkey oyunu üçün olan konkilər kimidir. Lakin bunun sürüşkən hissəsi nisbətən uzun olur, hətta ucu ayaqqabının burnundan da qabağa çıxıb bilər.

Fiqurlu konkilər digərlərindən sürüşkən hissəsinin bir qədər əyri olması və burnunda xırda dişlərin olması ilə fərqlənir. Konkini ayaqqabıya vintlərlə bərkidirlər.

Diyircəkli konkilər altında rezin diyircəklərin olmasına görə digər növlərindən fərqlənir. Bunlar bir və iki cərgəli, 3 və 4 cərgəli diyircəkli olur. Bunlar kişilər və uşaqlar üçün nəzərdə tutulur.

Xizək idman ləvazimatları. Buraya xizəklər, əl ağacları, bərkidicilər, yağlayıcı maddələr, habelə bir neçə əlavə ləvazimatlar (rezindən olan altlıqlar, xizəyi silmək üçün plstirlər, xizək üçün torbalar və s.) aiddir.

Xizəklər bir neçə hissədən, yəni sürüşkən və iki yan tərəfdən, yuxarıya doğru əyilmiş burundan, dabanaltı hissədən ibarətdir. Xizək istehsalında bir çox xassəli ağac növlərindən – ağcaqovaq, tozabacı, fisdıq, vələs, ağcaqayın, qrağatdan istifadə edilir.

Idman-qaçış xizəkləri yüngül və qısa olub, onun sürüşkən ltlığı az bir sahəni əhatə edir.

Yarış xizəklərinin çoxtəbəqəli sürüşkən altlığına əlavə qat bərkidilir.

Turist xizəkləri qaçış xizəklərinə nisbətən bir qədər böyükdür.

Ovçu xizəkləri nisbətən qalın qarla örtülmüş yerlərdə hərəkət etmək üçün nəzərdə tutulur.

Dağda sürüşmək üçün nəzərdə tutulan xizəklər sədləri dəf etmək və sürətli enişlərdə sürüşmək yarışlarında istifadə edilir.

Tullanma xizəkləri bilavasitə trampindən tullanmaq üzrə idman tapşırıqlarını yerinə yetirmək məqsədilə buraxılır. Bunlar da yalnız çoxqatlı hazırlanır. Sürüşkən ltlığına sellüloid və yaxud polietilen təbəqəsi bərkidilir.

Bu qrup idmaq ləvazimatlarına həm də idman ağacları, bərkidicilər və sürtkü mazları aiddir. Maz yağlı tərkibə malik olmaqla bilavasitə xizəyin sürüşməsini yaxşılaşdırmaq üçün nəzərdə tutulur.

Turizm və alpinizm ləvazimatları. Buraya turizm və alpinizm, su, motosiklet, velosiped və avtoturizm idman növləri aiddir. Bunun üçün müxtəlif çeşidli mallar istehsal edilir. Bunlardan ən çox istifadə edilənləri çantalar, palatkalar və alaçlıqlar, üfürülmüş döşəklər, balıncılar və yataq torbalarıdır. Alpinistlər üçün

buz kəsənlər, qrmaqlar, çəngəllər, çəkiclər, bellər, kəndirlər, mühafizəedici kəmərnlər, addımölçənlər, eynəklər və s. aiddir. Bunlardan başqa turizm və alpinizm idman növləri üçün nəzərdə tutulan mallar sırasına kompaslar, qab-qacaqlar, quru spirt və s. aiddir.

Çantalar, bir qayda olaraq, davamlı parça növlərindən və bəzən də süni gönlərdən istehsal olunur. Çantalar bir neçə ölçülərdə və tiplərdə buraxılır.

Alaçıqlar müxtəlif növlərdə hazırlanır. Bunlar yerlərinin sayına və istifadə xarakterinə görə 5, 6 və 10 nəfərlik, habelə 2, 3 və 4 nəfərlik tiplərdə hazırlanır. Yataq torbaları açıq və qapalı tiplərdə hazırlanır. Bunlar ya zəncirbəndlə, ya da düymə vasitəsilə bağlanır. Yataq torbalarının istehsalı üçün pambıq parçadan istifadə edilir ki, onun ad astarlıq materialı kimi, yəni istilikkeçirici kimi pambıq layından, quş tükündən, paralondan və s. istifadə olunur.

Üfürülmüş döşəklər rezin astarlı, davamlı parça materialından hazırlanır. Bunun xüsusi klapanı vardır ki, onu üfürüb doldurduqdan sonra bağlamaqla müəyyən müddət həm döşək və həm də kreslo kimi istifadə etmək mümkündür.

Buz kəsənlər, əsasən ayaq yeri açmaq üçün nəzərdə tutulur. Bunun metaldan olan başlığı vardır, dəstəyi ağacdən olub, ucuna halqalar bərkidilir ki, buraya qayış smaq mümkündür.

Ayaq qarmaqları uca dağ zirvələrinin fəth edilməsində istifadə edilir. Bu, bir növ metaldan olan qyığı xatırladır. Burun və daban hissələrdən ibarətdir.

Alpinist çəkicləri çəngəlləri buza və ya qayaya çalmaq üçün istifadə edilir. Çəkiclər metal başlıqdan və ağac dəstəkdən ibarətdir.

Alpinist kəndirləri idmançılara bir-birini qarşılıqlı qarşılıqlı təhlükədən mühafizə etmək üçün nəzərdə tutulur.

Mühafizəedici kəmərlər qayış və metal qarmaqdan hazırlanmaqla buraxılır. Bunu kəndirlə dağa dırmaşan zaman istifadə edirlər.

Bunlardan əlavə turizm idman növünə su idmanı ləvazimatları da aiddir. Su turizm idmanı üçün istifadə edilən avadanlıqlara və ləvazimatlara misal olaraq qayıqları, motoqayıqları, katerləri, baydarkaları, kanoyları, su xizəklərini, maskaları, su altında nəfəsalıcı boruları, akvalanqları, sualtı kostyumları, dərinlik ölçüləri, sualtı ov üçün nəzərdə tutulan tüfəngləri və s. göstərmək olar.

Bunlardan əlavə bu idman növü üçün nəzərdə tutulan su xizəklərini, üzərkən ayağa geyilən rezin qanadları, sualtı maskaları, nəfəsalıcı boruları, akvalanq aparatlarını, su keçirməyən və bədəni soyuq sudan mühafizə edən rezin təbəqəsindən hazırlanmış kostyumları, dərinliyi ölçmək üçün olan ölçü cihazları, su altında təhlükəsiz hərəkət prosesini təmin edən siqnal trostlarını, sualtı ovda tətbiq olunan ov tüfənglərini və s. misal göstərmək olar.

Velosipedlər və motosikletlər. Velosipedlər təyinatına görə böyüklər və yeniyetmələr üçün, gəzinti və həm də idman təyinatlı istehsal olunur.

Velosipedlər açıq ramalı, qadınlar və kişilər üçün və yaxud yığıla bilən universal qapalı konstruksiyalı olurlar. Açıq və qapalı ramalı velosipedlər müxtəlif örtük təbəqəsinə malik yollarda hərəkət etmək üçün nəzərdə tutulur.

Yığılan və yaxud qatlanan konstruksiyalı velosipedlər örtük qatı yaxşılaşdırılmış, düz səthli yollarda istifadə etmək üçündür.

İdman təyinatlı velosipedlər öz daxilində turist şosse və trek velosipedlərinə ayrılır.

Turist velosipedləri müəyyən iş prosesini yerinə yetirmək, gəzinti və turist səyahəti üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Şosse velosipedlər idman yarışlarının keçirilməsi üçün nəzərdə tutulur.

Trek velosipedlərinin arxa təkəri tormozsuzdur. Velosipedin dayandırılması həm onun sürətinin azaldılması hesabına, həm də pedalin köməyi ilə yerinə yetirilir.

Motosikletlər tərkibcə mühərrikdən, mühərriki nizamlaşdırıcı sistemdən, güc ötürücüsündən, elektrik avadanlıqlarından və idarəedici mexanizmlərdən ibarətdir.

Motosikletlər təyinatına görə minik, idman və xüsusi məqsədli olurlar. Ticarət təşkilatlarına, əsasən yol üçün olanları daxildir.

Mühərrikin gücünə görə motosikletlər yüngül, orta və ağır tpli ola bilər.

Bu qrup idman malları sırasına motorollər, mopedlər və motovelosipedlər də aiddir ki, hər birisinin özünəməxsus konstruksiyası olmaqla müxtəlif markalarda istehsal edilir.

5. İSTEHLAK BAZARINA DAXİL OLAN İDMAN MALLARININ KEYFİYYƏTİNİN EKSPERTİZASI

Geniş çeşiddə idman mallarının keyfiyyətinin ekspertizası laboratoriyada ölçü cihazlarının köməyi ilə təyin edilir. Keyfiyyətin ekspertizası 2 üsulla aparılır:

1. Orqanoleptiki üsul.
2. Laboratoriya üsulu.

Yoxlama aparılan zaman müvafiq standart və texniki göstəricilərdən istifadə edilir. Keyfiyyəti təyin olunan mal bu göstəricilərin tələblərinə cavab verməlidir.

Orqanoleptiki üsulla malların keyfiyyətinin ekspertizası zamanı mal diqqətlə nəzərdən keçirilir ki, bu da idman mallarının komplektliyi, estetik cəhətdən zövqə uyğun olması, markalanması, xarici tərtibatı, bəzədilməsi və s. əməliyyatlar zamanı baş verən nöqsanları aşkara çıxarmağa imkan yaradır.

Lakin orqanoleptiki üsulla malların keyfiyyətini tam təyin etmək mümkün deyildir. Odur ki, keyfiyyətin təyininin ikinci laboratoriya üsulu ilə təyin olunur. Laboratoriya üsulunda bir çox cihazların, texniki vəsaitlərin köməyi vasitəsilə idman malının keyfiyyətinin daha dəqiq təyin edilməsi mümkündür.

İdman malları daxil olan zaman bütün mal partiyaları diqqətlə nəzərdən keçirildikdən sonra bir neçə nümunə seçilir. Seçilmiş mal nümunələrinin keyfiyyətini təyin etmək üçün laboratoriyada müxtəlif aparatlar, ölçü cihazları, texniki vasitələr vardır ki, onların köməyi ilə keyfiyyətin tam təyin edilməsi prosesi başa çatdırılır.

Hər bir idman məmulatının iş təyinatına uyğunluğu ən vacib məsələlərdən biridir. İş təyinatına uyğunluq dedikdə məmulat istismar zamanı öz funksiyasını yerinə yetirməsi nəzərdə tutulur. Yoxlama, adətən sadə sınaq metodları ilə yerinə yetirilir. İlk növbədə idman mallarının qablaşdırılmasına, markalanmasına fikir verilir.

Idman mallarının keyfiyyətinin laboratoriyada təyini zamanı məmulatın ölçüsü, çəkisi, konstruksiyası, materialının texniki şərtlərə uyğunluğu, mexaniki cəhətdən davamlılıq və möhkəmliyi təyin edilir.

Idman mallarının keyfiyyəti təyin edilən zaman onların hissələrinin möhkəmliyi və onların birləşdirilməsinin davamlı olması təyin edilən zaman dinamometrdən istifadə edilir.

Laboratoriyada idman mallarının cilalanmasını, boyaq örtüyünü və s. təyin etmək üçün xüsusi aparatlar vardır.

Idman oyunları üçün istifadə edilən inventarların və alətlərin keyfiyyətinin laboratoriyada təyini aşağıdakı qaydada aparılır.

Tennis toplarının normaya uyğun qalxıb-enməsinə təyin etmək üçün onu 2,5 m hündürlükdən sement və ya taxta səthə düşdükdə topun qalxma hündürlüyü 134,6-147,6 sm olmalıdır. Topun mexaniki cəhətdən möhkəmliyini təyin etmək üçün ona 5 dəq müddətində 50 kq yüklə təsir etdikdə rezin hissəsindən parça qopub ayrılmamalıdır.

Boks rinqlərinin keyfiyyəti yoxlanan zaman rinqin ölçülərinə fikir verilir. Ölçülər aşağıdakı şəkildə olmalıdır. Döşək örtüyün ölçüləri 7200x7200 mm,

kanatın yerdən hündürlüyü 400 mm, zərbəyə davamlılığı 390, 635 kq, rinqin ümumi ölçüləri I formada 9500x9500, II formada 7725x7725 mm olmalıdır.

Boks əlcəklərinin keyfiyyətini təyin etmək üçün əlcəklərin materialına, ayrı-ayrı hissələrin, detalların keyfiyyətinə, gönün keyfiyyətinə, elastikliyinə, üz hissəsinin nöqsanlarına, tikişlərinə, içliyin hər tərəfdə bərabər yerləşdirilməsinə fikir verilir.

Stolüstü tennis toplarının laboratoriyada diametri ştanqpərgar vasitəsilə təyin edilir. Texniki şərtə əsasən stolüstü tennis topunun diametri 37,2-38,2 mm olmalıdır. Çəkisinə gəldikdə isə çəkinin tərəzi vasitəsilə ölçülər. Normaya görə onların çəkisi ekstra toplarda 2,4 q, I sortda 2,53 q, II sortda 2,3-2,53 q olmalıdır.

Ağır atletika ştanqlarının laboratoriyada keyfiyyətini təyin etmək üçün onun ayrı-ayrı hissələrini tərəzidə çəkirlər. Ştanqın ümumi çəkisi qapan tərəzilərdə çəkilir. Standarta müvafiq olaraq ştanqın ümumi çəkisi məşq üçün olanlarda 132,5 kq nailiyyət (rekord) üçün olanlarda 205,2 kq olmalıdır. Ştanqlarda daşların diametri ölçüləri müvafiq aparatlar, cihazlar vasitəsilə təyin edilir.

Yüngül atletika üçün olan inventarların, qranetlərin, disklərin, yadroların, oxların, nizələrin, çəkicin keyfiyyətini təyin etmək üçün laboratoriyada onları çəkir, ölçülər, ölçülər standart və texniki şərtlərin göstəricilərinə müvafiq olmalıdır.

Qranetlərin çəkisi kişilər üçün 700 q, qadınlar üçün 500 q, uşaqlar üçün 300 q olmalı, uzunluğu 700 q olanlar üçün 237 mm, 500 q olanlar üçün 188 mm, 300 q üçün 165 mm uzunluğunda hazırlanmalıdır.

Nizələr (kişilər üçün) uzunluğu 2600 mm, ucluğunun uzunluğu 250 mm, ümumi çəkisi 800 q, ucluğun çəkisi 80 q, qadınlar üçün uzunluğu 2200 mm, ucluğunun uzunluğu 250 mm, ümumi çəkisi 600 q, ucluğun çəkisi 80 q.

İtləmək üçün olan yadroların keyfiyyətini təyin etmək üçün onu xüsusi tərəzilərdə çəkir, pərgarın diametrini ölçürlər. Müvafiq olaraq yadronun çəkisi yarış üçün olanlarda 3,4,5,6,7,257 kq; məşq üçün olanlar üçün 2, 2,5, 3,5, 4,5, 5,5, 6,5, 8,8 kq; dimetri 85-100, 95-110, 110-120, 105-125, 110-130, 80-84 və 85-90, 95-100, 104-108, 110-116, 116-122, 128-132Ö 130-136 mm olmalıdır.

Balıq ovu idmanı üçün istifadə edilən vasitələrdən ən çox istifadə olunanları qarmaqlardır. Qarmaqların keyfiyyətini laboratoriya üsulu ilə təyin etmək üçün onların möhkəmliyi tyin edilir. Ölçülərindən asılı olaraq qarmaqlar müxtəlif qüvvələrə davam gətirməsini dinamometr vasitəsilə təyin edirlər.

Ov tüfənglərinin keyfiyyətini təyin etmək üçün onlardan hədəfə atəş açırlar.

İdman velosipedlərinin, motosikletlərin keyfiyyətini təyin etmək üçün laboratoriya üsulu ilə yalnız onların yükçötürmə qabiliyyətini, şinlərin ölçülərini (diametr, qalınlıq və s.) və s. təyin edirlər. Erdə qalan keyfiyyət göstəriciləri müvafiq standartlara, texniki göstəricilərə əsasən təyin edilir.

Ayrı-ayrı idman mallarının keyfiyyəti onların hazırlandığı xammaldan, materialdan, konstruksiyadan asılıdır. Odur ki, hər bir mal hazırlanarkən keyfiyyətli xammal və material seçilməli, hazırlanma texnologiyası dəqiq və səliqəli olmalı, sanitar-gigiyena qaydalarına riayət olunmalı, estetik cəhətdən gözəl olmalıdır.

Hər bir idman malının ayrı-ayrı modelləri istehsal olunan zaman həmin mal üçün texniki təsvir təsdiq olunur ki, bu da həmin modelin keyfiyyət göstəricilərini müəyyən edir.

Idman mallarının çox hissəsi Mərkəzi Idman Malları cəmiyyəti tərəfindən təsdiq olunmuş texniki şərtlər əsasında hazırlanır.

Yüngül atletika, xizək, konki, idman topları və bir sıra idman malları üçün texniki şərtlər təsdiq olunub. Bunun əsasında turist çadırları, üzgüçülük döşəkləri və bir sıra digər idman malları buraxılır.

Hər bir texniki şərt iki rəqəmdən ibarət nömrədən ibarətdir və rəqəmlərin arasında tire qoyulur. Birinci rəqəm texniki şərtin sıra nömrəsini, ikinci rəqəm təsdiq olunduğu ili göstərir.

Mağazaya daxil olmuş malın keyfiyyəti orqanoleptik üsulla təyin olunur.

Malın keyfiyyətini müəyyən edərkən onun xətti ölçüləri, məsələn, xizəklərin ölçüləri çəkisinin standartı uyğunluğu, idman topları üçün isə çəkisinin standartı uyğunluğu əsas götürülür.

Hər hansı bir idman malı hazırlanarkən malın hazırlandığı materialın standartlarda göstərilmiş qaydalara uyğun olması, detalların hazırlanması, yığılması, keyfiyyəti, xarici naxışlarının keyfiyyətini (rənglənmə, mexaniki defektlərin kənar edilməsi, tilişkə, çat, cızılma) yoxlamaq lazımdır.

Idman ayaqqabısının artikul işarələri onun növünü, modelini, tikiş üsulunu göstərir. Preyskurant isə malın qiymətini müəyyən edərək, onun haqda qısa təsvir də verir.

Bütün bunlardan əlavə göstərmək lazımdır ki, idman mallarında malın istehlak dəyərini dəyişən kənarlaşmalar qiymət əlavəsi vasitəsilə onun qiymətini də dəyişir, hansı ki, bu preyskurantda göstərilir.

Əksər hallarda qiymətlərin təsdiq olunmasında mallara artikullar da əlavə olunur. Artikulun I rəqəmi preyskurant nömrəsini göstərir, hansı ki, malın qiyməti, sıra nömrəsi və ya həmin malın digər göstəriciləri bununla müəyyənləşdirilir.

Qiymətin kim tərəfindən təsdiq edildiyini müəyyən etmək üçün artikul rəqəmlərinin əvvəlində və ya ondan sonra respublika, şəhər və ya vilayətə verilmiş şərti hərflər (indekslər) qoyulur. Məsələn, laboratoriya üsulu ilə balıq tutmaq üçün tilovun möhkəmliyi, xizəklərin, konkilərin möhkəmliyi və bərkliyi yoxlanılır.

Idman mallarının sortlaşdırılması texniki şərtlər vasitəsilə müəyyən edilir. Burada normativdən kənarlaşma göstərilir. I və II sort mallar üçün bu kənarlaşma texniki şərtlərdə təsvir olunmuşdur.

II sortdan aşağı sortlarda idman malları burxılmır. Bəzi idman alətləri isə yalnız I sortda buraxılır. Məsələn, alpinistlər üçün alətlər, ov tüfəngləri, qayıqlar üçün motorlar və s.

Idman mallarının qiymətləri təsdiq olunmuş pərakəndə qiymət preyskurantlarında göstərilir. Belə ki, velosipedlər üçün, qayıq motorları üçün ehtiyat hissələri üçün qiymətlər 086 nömrəli idman ovçuluq, balıq tutmaq üçün olan malların qiyməti 049 nömrəli preyskurantda və s.

**6. IDMAN MALLARININ MARKALANMASI,
QABLAŞDIRILMASI, SAXLANMASI VƏ DAŞINMASININ
KEYFIYYƏTƏ TƏSİRİNİN EKSPERTİZASI**

Idman mallarının markalanması müxtəlif üsullarla aparılır.

Pozulmayan boyaq vasitəsilə möhürün vurulması, metaldan, kartondan və ya kağızdan hazırlanmış yarlığın vurulması və s. Ümumiyyətlə götürdükdə, idman mallarında markalanma müxtəlif mal çeşidlərində müxtəlif qaydada aparılmasına baxmayaraq markalanma zamanı ümumi qaydalara riayət edilir.

Idman mallarının markalanması zamanı aşağıdakılar nəzərə alınır.

Məmulatın adı, məmulatın hazırlandığı müəssisənin və ya təşkilatın adı və əmtəə işarəsi, qiyməti. Əgər qiymətdə qəpiklər yoxdursa, bu zaman malın qiymətinin qəpik hissəsində – 00 qoyulur.

Məmulatın markalanmasında bu və ya digər maddələrin olması normativ-texniki sənədlərin tələbləri ilə əlaqədardır. Ölçüləri çox kiçik olan mallardan başqa, yerdə qalan bütün mallarda qiymətlər məmulatın üzərində göstərilir.

Bəzən markalanmada müəssisənin adını həmin müəssisənin əmtəə və ya mal işarəsi ilə də əvəz edirlər. Markalanmanın həqiqiliyinin və keyfiyyətinin yoxlanması – malın keyfiyyətinin yoxlanmasının əsas elementlərindən biridir. Markalanma aydın olmalı, məmulatın görünüşünü kəlləməməlidir.

İndi ayrı-ayrı idman mallarının çeşidlərinin markalanması və qablaşdırılması ilə tanış olaq.

Xizəklər markalanan zaman markalanma üst hissədə aparılır. Markalanma zamanı xizəklərin ölçüləri, hazırlandığı vaxt, QOST-un nömrəsi, artikulu, məmulatın adı, hazırlandığı müəssisə və bədii tərtibatı göstərilir. Markalanma müxtəlif üsullarla aparılır. Məsələn, yandırma üsulu, pulvizatorun vasitəsilə, dekal vasitəsilə və s. Xizəklərdə markalanma ilə yanaşı bədii tərtibata da fikir verilməlidir. Belə ki, tərtibatda estetik qaydalara ciddi fikir verilir, xüsusi ekspozisiyalar seçilir, müxtəlif tərtibatda firmaların adı əks olunur. Bu, xizəklərə xüsusi yaraşlıq verir.

Təyinatından asılı olaraq xizəklər qablaşdırılan zaman uşaq xizəkləri – 5, idmaq qaçış xizəkləri – 5, böyüklər üçün onları 3 ədəd qablaşdırılır. İstehlakçıların tələbini nəzərə alaraq çox vaxt xizəkləri cüt halda 2 ədəd qablaşdırırlar. Belə qablaşdırma onları mexaniki təsirlərdən – sınımadan, qtlamadan, əyilmədən qoruyur. Xizəklər qablaşdırılan zaman aralarına xüsusi material qoyulur, bu da xizəkləri mexaniki təsirlərdən qoruyur.

Xizək cütləri QOST 82-73-75-ə əsasən xüsusi kağızlara bükülür. Dövlət keyfiyyət nişanına layiq görülmüş xizəklərin üzərində keyfiyyət nişanı vurulur. Hər bir xizəyin, qablaşdırıldıqdan sonra üzərində onun keyfiyyət göstricilərini əks etdirən kağız qoyulur. Kağızda aşağıdakılar olmalıdır:

1. Xizəyin hazırlandığı müəssisənin adı.
2. Xizəyin növü, ölçüsü.
3. Dövlət keyfiyyət nişanı və sortu.
4. Artikulu.

5. Partiyaların və dəstlərin sayı.

6. Standartın nömrəsi və s.

Daşınmaya gəldikdə isə xizəklər müxtəlif nəqliyyat vasitəsilə daşınır. Xizəklər yığılarkən şaquli vəziyyətdə saxlanılır.

Hokkey şaybaları markalanan zaman hər şayba ayrılıqda markalanır. Markalanma dəqiq və düzgün olmalı, aşağıdakı göstəriciləri özündə əks etdirməlidir: müəssisənin əmtəə nişanı, hazırlandığı il, qiyməti, keyfiyyət nişanı və ya sortu, müvafiq standartın tələblərinə uyğunluğu.

Markalanma hokkey şaybalarının üst hissəsində aparılır. Ən çox dekal vasitəsilə xüsusi boyaqların köməyi ilə aparılan markalanmada bəzən istehlakçıların tələbini nəzərə alaraq şaybaların üst hissəsinə dekorativ rəsmlər də çəkilir.

Şaybalar xüsusi ağac yeşiklərdə qablaşdırılır. Yeşik içəri tərəfdən xüsusi kağızla örtülür, hər şayba ayrıca polietilen torbaya yığıldıqdan sonra yeşiklərə qablaşdırılır. Yeşiyin brutto çəkisi 30 kq-dan çox olmamalıdır. İstehlakçıların tələbinə uyğun olaraq başqa qablaşdırma üsulları da vardır ki, bu da şaybaların mexaniki təsirdən qorunması məqsədini güdür. Hokkey şaybaları müxtəlif nəqliyyat vasitəsilə daşınır.

Şahmat taxtalarının markalanması aşağıdakı qaydada aparılır. Markalanma zamanı taxtanın içəri hissəsinə xüsusi yarlıq yapışdırılır ki, yarlıqda da aşağıdakı göstəricilər olur: müəssisənin adı, məmulatın adı, artikulu, texniki şərtin nömrəsi, qiyməti, texniki nəzarət şöbəsinin möhürü.

Şahmat taxtalarının qablaşdırılmasına gəldikdə isə, bu, 13516-68 nömrəli standartta əsasən parılır. Qablaşdırma karntondan hazırlanmış yeşiklərdə aparılır ki, onlar da müxtəlif ölçüdə olur. Qablaşdırılmadan əvvəl şahmat taxtaları xüsusi kondensator kağızlarına bükülür və sonra yeşiklərə yığılır. Yeşik daxili hissədən su keçirməyən kağızla örtülür və içərisinə qablaşdırma kağızı qoyulur. Yeşiyin üst tərəfinə xüsusi etiket yapışdırılır. Etiketin üzərində aşağıdakı göstəricilər yazılır: məmulatın hazırlandığı müəssisənin adı, məmulatın adı, artikulu, texniki şərtin nömrəsi, çəkisi (brutto, netto), pərakəndə satış qiyməti. Yeşiyin kənar hissəsində yazılır: «Quru yerdə saxlanmalıdır».

Şahmat taxtaları müxtəlif nəqliyyat vasitələri ilə daşınır. Daşınma zamanı məmulat texniki təsirlərdən, atmosfer təsirlərindən qorunmalıdır. Saxlanmaya gəldikdə isə, şahmat taxtaları qapalı yerlərdə 1-40⁰C temperaturda, 80% nisbi rütubətdə saxlanılır. Xüsusi stellajlara yığılır və rütubətdən qorunur. Şahmat taxtaları üçün qarantıya müddəti 18 aydır.

Idman əlcəkləri markalanan zaman əlcəklərin bir tayının üzərinə parça material tikilir. Yarlığın üzərinə aşağıdakılar yazılır: əlcəyin hazırlandığı müəssisənin adı, məmulatın adı, qiyməti, texniki şərtin nömrəsi və s.

Idman əlcəkləri qablaşdırılarkən nazik kağızlara bükülür və yaxud polietilen torbalara qoyulur. Kağıza bükülmüş əlcəklərin 10 cütü yeşiyə yığılır. Hər yeşiyin üstünə etiket yapışdırılır. Xarici ölkələrə göndərilən məmulat QOST 10350-69-a əsasən qablaşdırılır. Idman əlcəkləri bütün nəqliyyat vasitəsilə daşına bilər.

Daşınan əlcəklər qapalı yerdə saxlanmalı və xüsusi temperatur riayət olunmalıdır (5-25⁰C). Əlcəklərin saxlanması zamanı nisbi rütubət 56% təşkil etməlidir.

Idman topları üçün kameralar markalanarkən markalanma ağ boyaq vasitəsilə məmulatın üzərində aparılır. Markalanmada ən çox aşağıdakılara fikir verilir: məmulatın hazırlandığı müəssisənin adı, hazırlandığı vaxt (ay, il), məmulatın növü, qiyməti, qüvvədə olan standartın nömrəsi. Toplar üçün kameralar 10-20 ədəd karton yeşiklərə qablaşdırılır. Yeşiyin üst hissəsinə yarlıq yapışdırılır. Yarlıqda göstərilir: məmulat nə vaxt hazırlanmışdır, kameranı doldurmaq üçün hansı konstruksiyadan istifadə edilməlidir (xüsusi təzyiq hədudu – atmosfer vahidi ilə).

Bundan əlavə yeşiyin üzrinə yapışdırılmış digər yarlığın üzərinə aşağıdakılar yazılır: əmtəə nişanı və yaxud məhsulun hazırlandığı müəssisənin adı, məmulatın növü, məmulatın miqdarı, qiyməti, partiya halında malın nömrəsi, standarta müvafiqliyi.

Idman topları üçün kameralar daşınarkən onlar xüsusi yeşiklərə yığılır və fanerdən hazırlanmış konteynerlərə qablaşdırılır. Yeşiyin, yaxud konteynerin üzərinə yarlıq yapışdırılır, yarlıqda yuxarıdakı göstəricilər göstərilir.

Saxlanmasına gəldikdə, onları xüsusi örtülü yerlərdə saxlayırlar. Saxlanmada havanın temperaturu 0-35⁰C olmalıdır. Saxlanmada, əsasən günəş şüasından mühafizə edilən yerlər seçilir və məmulat qızdırıcılardan 1 m aralı yerlərdə saxlanılır.

Katerlər, motorlu qayıqlar üçün mühərriklər markalanan zaman xüsus metaldan hazırlanmış lövhəciklərdən istifadə edilir. Lövhəciyin üzərində əmtə mal nişanı, məmulatın hazırlandığı zavodun adı, mühərrikin gücü, yükləmə qabiliyyəti, hazırlandığı il, texniki nəzarət şöbəsinin adı, möhürü vurulur və lövhəcik böyük tərəfdən gövdəyə bərkidilir.

Kater və qayıqlar qablaşdırılarkən mexaniki təsirlərə məruz qalmasın deyə, onları xüsusi ağac karkaslarda qablaşdırırlar. Katerin və qayığın instruksiyası, komplektliyini əks etdirən kağız, xüsusi sellofan torbaya qoyulur.

Hər bir qayıq mühərriki qablaşdırılan zaman texniki sənədlərlə, pasportla, istismar talonu, xidmət konstruksiyası ilə təmin edilməlidir. Mühərrikin görünən yerində xüsusi lövhə bərkidilir ki, lövhənin üzərində aşağıdakılar göstərilməlidir: əmtə işarəsi, mühərrikin istehsal olunduğu zavod, mühərrikin nömrəsi, çəkisi, hazırlandığı il, əsas texniki göstəriciləri, qiyməti və s.

Qayıq və katerlər üçün mühərrikin istismar müddəti pərakndə şəbəkəyə daxil olduğu gündən 6 aydır.

Motosikletlər möhkəm ağac yeşiklərdə qablaşdırılır. Arktika və şimal rayonlarına göndərilən mallar daha etibarlı qablaşdırıcılarda qablaşdırılır.

Yaxın rayonlara və yerli təşkilatlara göndərilən mallar bəzən açıq halda göndərilir. Belə hallarda mühafizə məqsədilə məmulat qoruyucu təbəqə ilə örtülür.

Velosipedlər 5 ədəd yeşiklərdə qablaşdırılır. Qablaşdırma zamanı velosipedlərin ehtiyat hissələri, sükanı, təkərləri su buraxmayan kağıza büküldükdən sonra yeşiyin içərisinə qoyulur. Təkərlər yeşikdə xüsusi yuvalara

yığılır, aralarına mühafizəedici qat qoyulur. Yeşiyin içərisinə qablaşdırma vərəqəsi qoyulur və aşağıdakılar yazılır: velosipedin hazırlandığı zavodun adı, zavodun texniki nəzarət şöbəsinin imzası, velosipedin sayı, ehtiyat hissələrinin adı, qablaşdırıldığı tarix.

Motosikletlər, velosipedlər, motorollerlər mövsümi mal qruplarından sayılır. Adətən belə mallara tələbat yaz və yay aylarında daha çox olur. Qış mövsümündə anbarlarda saxlanılan mallar daha yaxşı mühafizə olunmalıdır. Moto idmanın bütün çeşidlərinin ehtiyat hissələri xüsusi qəfəslərdə, stellajlarda saxlanılır, bu da malların asan seçilməsinə, tez tanınmasına imkan yaradır.

Moto mallarının bütün detalları texniki yağla, vazelinlə örtülür ki, bu da onların müxtəlif mexaniki təsirlərdən, tozdan, korroziyadan mühafizə olunmasına imkan yaradır. Xüsusi emal boyalarla rənglənmiş detallar yağlı kağızla sarınır.

Idman malları olduqca geniş bölmədir. Onların hamısının markalanması, daşınması, qablaşdırılması və saxlanması haqqında buraxılış işində məlumat vermək qeyri-mümkün olduğu üçün yuxarıda adlarını çəkdiyimiz çeşidlərlə kifayətlənirik.

Idman malları sırasına daxil olan malların bir qrupu iri həcmli geniş konstruksiyalı mallardır. Ticarət təşkatlarında bu qrup mallar üçün xüsusi təbii itki norması müəyyən edilmişdir. Mal tkisi 2 cür olur:

1. Malların təbii tkisi.
2. Akt vasitəsilə rəsmiyyətə salınan itki.

1. Malların təbii itkisi onun istehsal prosesi zamanı baş verir. Mallar normal şəraitdə saxlandığı və tərtibə salındığı zaman baş verir. Baş verən tki malın fiziki-kimyəvi xassələrinə təsir edir və malın xarab olmasına, dağılmasına, sıradan çıxmasına, əriyib-tökülməsinə gətirib çıxarır.
2. Bu itki növü ümumiyyətlə malların daşınması, saxlanması, emal edilməsi şəraitində əmələ gəlir. Bu zaman mallarda sınma, xarabolma, sıradançıxma halları baş verir.

Təbii itki üçün müəyyən normalar qoyulmuşdur. Təbii itki norması hər bir mallar üzrə verilir. Ticarət təşkilatlarında təbii itki norması ən çox ərzaq mallarına verilir. Qeyri-ərzaq malları üçün də bəzən təbii itki normaları müəyyən edilir. Bu normalar ayrı-ayrı mallar üzrə verilir. Təbii itki norması malların mağazalarda saxlanması, müddətindən asılı olmayaraq pərakəndə dövriyyədən faiz hesabı ilə müəyyənləşdirilir. Əskik çıxan mallar, təbii itki normalarından artıq olmamaq şərti ilə malların inventarizasiyadan sonra silinir.

Təbii itki aşağıdakı qaydada hesablanır. Inventarizasiya məlumatı üzrə hesabat dövrünün əvvəlində faktiki mal qalıqlarının təbii itki məbləğinə həmin dövr ərzində sənədlər üzrə daxil olan malların hesablanmış təbii itki məbləği həmin dövr ərzində daxil olan malların hesablanmış təbii itki məbləği əlavə edilir və inventarizasiya məlumatı üzrə hesabat dövrünün axırına qalan faktiki malların təbii itkisi çıxılır.

İdman malları üçün təbii itki müəyyən edilməmişdir. Lakin idman malları üçün daşınma və saxlanması zamanı baş verən itkilər, yəni aktlaşdırılan itkilər baş

verə bilər. Mağazalar və anbarlarda malların pis saxlanması, baxımsızlığı üzündən mallar xarab ola, köhnələ və öz keyfiyyətini itirə bilər. Belə itkilər akt vasitəsilə rəsmiyyətə salınır. Akt maddi-məsul şəxsin və yaxud digər nümayəndələrin iştirakı ilə tərtib edilir. Idman mallarının çoxu ağac, metal materiallardan hazırlanır. Ona görə bu məmulatları daşıyan, qablaşdıran, yükləyib-boşaldan zaman ehtiyatla davranmaq lazımdır.

Mal saxlanması rejiminə ciddi riayət olunması, malları saxlamaq və emal etmək üçün mükəmməl avadanlıqlardan istifadə edilməsi, mallarla ehməlcə davranılması, yaxşı qulluq edilməsi idman mallarında itkiləri aşağı endirməyə imkan yaradır.

İri qabaritli idman mallarının tennis stollarının, bilyardların, velosipedlərin, motosikletlərin, motovelosipedlərin, motorlu qayıqlar üçün motorların və s. daşınma və yükləyib-boşaltma zamanı zədələnməsi halları tez-tez baş verir. Baş verən nöqsanlar mağazalarda aradan qaldırılmalıdır.

Tennis stolları və bilyardlar stışa hazırlanarkən, onların detallarının möhkəm olmasına, dayaqlarının kip olmasına, mühərrikləri olan malların isə normal işləməsi təmin edilir.

Bəzən mallar satılan zaman satıcının nəzərindən qaçan kiçik həcmli istehsal nöqsanları ola bilər. Bu zaman həmin satılmış malın nasaz olduğu hallarda alıcı malı aldığı ticarət təşkilatının direktorunun adına malı dəyişdirmək haqqında ərizə yazır. Həmin nöqsanlar, mümkün olarsa, aradan qaldırılır, hissələri dəyişdirilir və yaxud başqa mal ilə həmin nöqsanı olan mal əvəz edildikdən sonra alıcının evinə

göndərilir. Görülən işlər haqda akt tərtib edilir. Aktda malın adı (motosiklet, velosiped, mühərrik və s.), hazırlayan müəssisənin adı, məmulatın nömrəsi, satıldığı ticarət müəssisəsinin adı, satıldığı tarix, alıcının adı, ünvanı, dəyişdirilən hissələrin nömrəsi, təmirnin keçirildiyi tarix göstərilməlidir.

Əksər hallarda idman mallarının təmir emalatxanalarında, mağazalarda təmiri mümkün olmur. Onda həmin malların hazırlandığı müəssisəyə məktub yazılır. Məktubda məmulatın adı, ünvanı (ticarət müəssisəsinin), nömrəsi, dəyişdirilən hissələrin adı və ödəyici rekvizitləri, təmirin növü və s. göstərilir və idman malının istehsal olunduğu müəssisəyə göndərilir. Məktub arbitraj direktoru, baş mühasib tərəfindən imzalandıqdan sonra göndərilir.

Idman mallarında kiçik qabaritli mallarda, demək olar ki, təbii itki normaları çox nadir hallarda baş verir. Baş vermiş nöqsanlar isə təmir emalatxanaları və yaxud mağazaların özlərində aradan qaldırılır. Maddi-məsul şəxslər və mağaza işçiləri mal itkilərinə qarşı mübarizə aparmalıdırlar. Mal itkiləri ilə mübarizə aparmaq üçün, hər şeydən əvvəl onların daşınması, qablaşdırılması, yüklənilib-boşaldılması zamanı təhlükəsizlik texnikası qaydalarına ciddi riayət olunması vacib məsələlərdən biridir. Bütün bunlar mal itkilərini aradan qaldırmağa imkan verir.

7. SINAQ NƏTİCƏLƏRİNİN RIYAZI-STATİSTİK ÜSULLA HESABLANMASI

İdman mallarının xassələri bircinsli olmadıqda və ya ölçmə üsullarında kənarlaşma çox olduqda seçmənin miqdarının artırılması lazım gəlir. Buna görə də seçmənin miqdarının riyazi-statistik üsullarla əsaslandırılması zəruridir.

Buraxılış işində nəticələrin hesablanması aşağıdakı qaydada aparılmışdır:

1. Xassə göstəricilərinin orta hesabi qiyməti (X).
2. Tədqiq edilən göstəricilərin mütləq dəyişməsini xarakterizə edən orta kvadratik uzaqlaşma (S) aşağıdakı düsturla hesablanmışdır:

$$S = \sqrt{\frac{\sum d^2}{n-1}}$$

Burada, d – x-dən ayrıca kənarlaşma;

n – paralel sınaqların sayını ifadə edir.

3. Xassə göstəricilərinin nisbi dəyişməsini xarakterizə edən variasiya əmsalı (V) faizlə aşağıdakı düsturla hesablanmışdır:

$$V = \pm \frac{S}{x} \cdot 100$$

4. Seçmə sayı aşağıdakı düsturla hesablanmışdır:

$$n = \frac{t^2 \cdot V^2}{p^2}$$

Burada, t – etibarlılıq ehtimalı;

p – dəqiqlik dərəcəsini göstərir.

5. Təcrübənin xətası (m) başqa sözlə, seçmənin qiymətinin (x) baş orta qiymətdən (M_x) kənarlaşmasının böyüklüyü aşağıdakı düsturla hesablanmışdır:

$$m = \frac{t \cdot S}{\sqrt{n-1}}$$

6. Müşahidə nəticələrinin anormallığı (V_n) aşağıdakı düsturla hesablanmışdır:

$$V_n = \frac{x_n - \bar{x}}{S}$$

Burada, X_n – ölçülən kəmiyyətin ən böyük qiymətidir.

V_n – in alınan qiymətini β kəmiyyəti ilə müqayisə edirlər.

7. İki orta seçim arasındakı təsadüfi fərq qiymətləndirilərkən aşağıdakı düsturdan istifadə edilmişdir:

$$t = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{m_1^2 + m_2^2}}$$

Burada, \bar{x}_1 - birinci seçim üçün alınan qiymət.

\bar{x}_2 - ikinci seçim üçün alınan qiymət.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq, obyektiv və subyektiv səbəblər üzündən respublikada idman malları istehsalı xeyli zəifləmişdir, lakin müstəqil respublikamızda idmanın inkişafına xüsusi fikir verilir.

Idmanın kütləvi xarakter daşması ilə əlaqədar olaraq idmanla məşğul olmaq üçün təyin olunmuş məmulatların keyfiyyətinin yüksəldilməsi və çeşidinin yaxşılaşdırılması üçün onların texniki göstəriciləri daha böyük əhəmiyyətə malikdir.

İldən-ilə xaricdən daxil olan yüksək estetik xassələri ilə fərqlənən idman mallarının miqdarı çoxalır və çeşidi genişlənir. Ancaq çox vaxt bu məmulatlar idman ustaları üçün təyin olunur və məhdud miqdarda buraxılır. Hələ indi də ticarətə xarici firmalardan estetik tələblərə tam cavab verməyən, pis tərtibatlı və istehsal nöqsanlarına malik olan idman malları daxil olur. Bu isə nəzarətin kifayət qədər təşkil olunmamasının nəticəsidir.

Son zamanlar ticarət təşkilatları əhalinin tələbini ödəməyən idman mallarının istehsalının daha da genişləndirilməsinə təsir göstərir.

Idman mallarının keyfiyyətinin yüksəldilməsinə dair mühüm tədbirlər həyata keçirilir. Bütün bu tədbirlərə baxmayaraq, idman mallarının keyfiyyətinin ekspertizası, çeşidinin yüksəldilməsinə dair aşağıdakı əməli təklifləri vermək məqsədəuyğundur:

1. Məlum olduğu kimi, idman malları insanların sağlamlığı ilə sıx əlaqədardır. Buna görə də idman mallarının istehsalında yeni xassəli, gigiyenik tələblərə tam cavab verən kompleks xassəli materiallardan istifadə edilməsi daha məqsədəuyğundur. Kiçik yaşlı uşaqlar üçün bu amil ciddi nəzərə alınmalıdır.
2. Ticarət təşkilatlarında idman mallarının təsnifləşdirilməsi və kompleks satışın təşkilində (ayrı-ayrı mal qrupları üzrə, məsələn, futbol, ağırlıqqaldırma, boks, güləş və s.) kompleks mal satışına çox nadir hallarda rast gəlirik. Malların satışı zamanı kompleks satışa diqqəti artırmaq daha məqsədəuyğundur.
3. Idman malları istehsal edilən firmalarda yerli nəzarətlə yanaşı müvafiq idman təşkilatlarının da nəzarəti məqsədəuyğundur.
4. Bildiyimiz kimi, malların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasında hər bir istehsal müəssisəsinin öz nəzarətinin xüsusi rolu vardır. O cümlədən idman malları istehsal edən firmalarda texniki nəzarət şöbələri malların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına nəzarəti daha da artırmalı və bununla yanaşı müvafiq idman təşkilatlarının da nəzarətini təşkil etməlidir.
5. Idman malları nəinki idmanın bu və ya digər növünü tm dəqiqliyi ilə yerinə yetirməyə imkan yaratmalı, etibarlı olmalı, eyni zamanda xarici görünüşcə də gözəl və cəzbedici olmalıdır. Bu cəhətdən bəzi idman malları (idman topları, velosipedlər, xizəklər, geyimlər) hələ də müasir texniki, estetik tələblərə cavab verə bilmir. Odur ki, yaxşı olar ki, bədi

tərtibatı daha da yaxşılaşdırmaq üçün bu tələblərə istehsal müəssisələrində ciddi əməl olunsun.

6. Respublikamız isti iqlim zonasına aid olduğu üçün, bəzi idman malları alıcıların istehlak təblərinə uyğun gəlmir. Yundan olan üst idman geyimləri yüksək istiliksaxlama qabiliyyətinə malik olduğu üçün çox istehsal olunur və ticarət təşkilatlarında yığılıb qalır. Yaxşı olar ki, iqlim şəritini nəzərə alaraq respublikamızda idman mallarının istehsalında nisbətən az istiliksaxlama qabiliyyətinə malik lif növlərindən istifadə edilsin və toxunuş quruluşundadönüş yaradılması daha məqsədəuyğundur.
7. Idman alət və avadanlıqlarına olan sifarişləri yerli bədən tərbiyəsi və idman komitələri ilə birlikdə tərtib etmək daha məqsədəuyğundur.

ƏDƏBİYYAT

1. Ə.P.Nəsənov və başq. Qeyri-ərzaq mallarının ekspertizası, I hissə. Bakı – 2006.
2. М.А.Николаева. Товароведение потребительских товаров. М.; 1997.
3. Ф.Г.Варфоломеев и др. Спортивные товары. М.; 1992.
4. Е.Н.Эйгинсон. Спортивные товары. М.; 1984.
5. Т.С.Остановский. Товароведение культтоваров. М.; 1986.
6. Ф.И.Тарасов. Торговля спортивными товарами. М.; 1989.
7. Справочник товароведа непродтоваров. М.; 1986.
8. А.П.Старостин. Контроль качества спортивных товаров. М.; 1988.
9. Большая Советская Энциклопедия. М.; 1985.
10. Журнал «Новые товары». М.; 1999.
11. ГОСТ и ТУ для спорттоваров.
12. Инструкция о порядке проведения экспертизы товаров экспертными организациями системы Торгово-промышленной палаты Российской Федерации. Введена решением Комиссии ТПП РФ по экспертизе и аттестации экспертов (Протокол № 5 от 24 сентября 1997 г.).
13. Козлова Т. В. Основы художественного проектирования изделий из кожи: Учеб. пособ. для вузов. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Легпромбытиздат, 1987.
14. Кутянин Г. И., Уруджев Р. С. Термостойкость и износостойкость кожи. - М.: Легкая индустрия, 1973.
15. Куцетеров Р. М., Магомедов Ш. Ш. Товар, эстетика, дизайн. - Ставрополь: Кн. издат., 1999.
16. Лиокумович В. Х. Структурный анализ качества обуви. - М.: Легкая индустрия, 1980.
17. Любич М. Г. Товароведение обуви. - М.: Экономика, 1966.

18. Магомедов Ш. Ш. Износ обувных подошв. - Ставрополь: Кн. издат, 1998.
19. Магомедов Ш. Ш. Конкурентоспособность товаров: Учебное пособие. - М: Издательский Дом "Дашков и К^о", 2003.
20. Магомедов Ш. Ш. Надежность кожаной обуви. - Ставрополь: Кавказский край, 2001.
21. Магомедов Ш. Ш. Товароведу - основы цветоведения.- Ставрополь: Кн. издат., 1990.
22. Магомедов Ш. Ш. Экспертиза качества и конкурентоспособность кожаной обуви. - Ставрополь: Кавказский край, 2001.
23. Магомедов Ш. Ш. Эстетика и дизайн товаров. - Ставрополь: Крестоград, 1993.
24. Николаева Т., Яковлева Н. О полнотах забывать нельзя // СТЕП. 1999. № 3. С. 91-92.
25. Николаева М. А. Товарная экспертиза: Учебник для вузов. - М.: Издательский Дом "Деловая литература", 1998.
26. Райхман Э. П., Азгалъдов Г. Г. Экспертные методы в оценке качества товаров. - М.: Экономика, 1974.
27. Склянников В. П. Потребительские свойства текстильных товаров. - М.: Экономика, 1974.
28. Афанасьева Р. Я. и др. Справочник кожевника: сырье и материалы / Под ред. А. И. Зурабина. - М.: Легкая и пищевая промышленность, 1984.
29. Морозова Л. П., Полуэктова В. Д., Михеева Е. Я. и др. Справочник обувщика: Проектирование обуви, материалы. - М.: Легпромбытиздат, 1988.
30. Шварц А. С, Кондратьков Е. Ф. Современные материалы и их применение в обувном производстве. - М.: Легкая индустрия, 1978.

31. Юданов А. Ю. Конкуренция: теория и практика: Учебно-практическое пособие. 2-е изд., испр. и доп. - М.: Ассоциация авторов и издателей "Тандем", ГНОМ-ПЛЮС, 1998.
32. STEP. 1998-2002.
33. Maslow A. H. Lessons from the Peak-Experiences // Journal of Humanistic Psychology. 1962. P. 2-9.
34. Справочник товароведа. Ч.2. Непродовольственные товары. М.: Экономика, 1990.
35. Ходыкин А.П. Спортивные товары. М.: Экономика, 1990.
36. Ходыкин А.П., Ходыкина А.А. Товары для активного отдыха. Белгород. Кооперативное образование. 2003.
37. Ходыкин А.А. Товароведение и экспертиза культтоваров. Товары для спорта и активного отдыха. Издательско-торговая кооперация «Дашков и К^о». Минск. 2009.
38. Федоров М.В., Сомов Ю.С. Оценка эстетических свойств товаров. М.: Экономика. 1970.
39. Задесенец Е. Оценка эстетического уровня промышленной продукции. Техническая эстетика. 1969, № 12.
40. Магомедов Ш.Ш. Товароведение и экспертиза обуви. Издательско-торговая кооперация «Дашков и К^о». М.: 2004.